

Mr. sc. Ilvana Salić
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
/ Institute for the Study of Crimes against Humanity and International Law
ilvana.salic@institut-genocid.unsa.ba

BOSNA I HERCEGOVINA U MAGAZINU *DER SPIEGEL* 1986–1996.

BOSNIA AND HERZEGOVINA IN *DER SPIEGEL* JOURNAL 1986-1996

Sažetak

*Izvištavanje medija o oružanim sukobima, ratnim zločinima i zločinu genocida predstavlja najsloženiji aspekt novinarskog posla. Ovaj rad posvećen je izvištavanju njemačkog sedmičnog lista *Der Spiegel* o raspadu Jugoslavije i oružanim sukobima na teritoriju Bosne i Hercegovine, te je za njegove potrebe izvršena analiza sadržaja svih medijskih izvještaja *Der Spiegel*a od 1986. do 1996.*

Ključne riječi: *Der Spiegel, Bosna i Hercegovina, oružani sukob, agresija, ratni zločin, mediji*

Summary

*Reporting to the media about armed conflicts, various conflicts and especially about the crime of genocide, is the most complex aspect of the journalistic research job. This study is devoted to the reporting of the German weekly newspaper *Der Spiegel* on the breakup of Yugoslavia and armed conflicts on the territory of Bosnia and Herzegovina. For the study research and its purposes, the analysis of the contents of all media reports of *Der Spiegel* in the period 1986-1996 was carried out.*

Keywords: *Der Spiegel, Bosnia and Herzegovina, armed conflict, aggression, war crime, the media.*

Uvod

Der Spiegel (njem. *Ogledalo*) njemački je sedmični list osnovan 1947. godine kao nasljednik lista *Diese Woche* (njem. *Ova sedmica*) i spada među najutjecajnije političke magazine u Evropi.¹

Godina 1986. odabrana je za početak istraživanja zbog veoma važnih događaja koji su umnogome odredili historijski tok koji je uslijedio. Jedan od njih je i objava Memoranduma Srpske akademije nauka i umjetnosti, koji se smatra, kako Norman Cigar navodi u jednom svom izdanju (1998: 34), “katalizatorom svih kasnijih događaja u Bosni i Hercegovini”. U tom periodu počinju i veći nemiri na području Kosova, a iznimno teška ekonomska situacija u SFRJ, politički skandali, te sve glasnija želja pojedinih republika ka samostalnosti predstavljaju dodatne faktore usložnjavanja političke situacije u jugoslavenskim republikama.

Završetak istraživanja: 1996. godina odabrana je kao godina u kojoj se završio jedan iznimno buran period historije zemalja i naroda s područja Jugoslavije, završetak oružanih sukoba na području Bosne i Hercegovine i potpisivanje Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Izvjestavanje o oružanim sukobima predstavlja ispit iz profesionalne etike kako za medijske kuće tako i za novinare koji o njemu izvještavaju (Nuhić 1999), s obzirom na to da se izvještavanje o krvavim oružanim sukobima često koristi i za povećanje gledanosti ili čitanosti, odnosno povećanje vlastitog profita (Tucaković 2013).

Ključno novinarsko pitanje je pitanje objektivnog i nepristrasnog izvještavanja (De Berg 2007).

¹ Izdavač lista je *Spiegel-Verlag Rudolf Augstein GmbH & Co. KG*, a glavni urednik bio je Rudolf Augstein, koji je na toj funkciji ostao sve do svoje smrti 2002. godine. *Der Spiegel* obrađuje širok spektar tema iz politike, nauke, privrede, kulture, tehnike, sporta itd. iz cijelog svijeta. Pored toga, grupacija *Der Spiegel* ima niz specijaliziranih izdanja kao što su *Spiegel Geschichte* (njem. *Historija*), *Spiegel Wissen* (njem. *Znanje*), *Dein Spiegel* (njem. *Tvoj Spiegel*), *Spiegel Biografie* (njem. *Spiegelova biografija*), *Der Spiegel Chronik* (njem. *Spiegelova hronika*), *Literatur Spiegel* (njem. *Književnost*), *Uni Spiegel* (njem. *Univerzitetski Spiegel*). Do 2015. godine *Der Spiegel* je izlazio ponedjeljkom, a od 10. januara 2015. izlazi subotom. Od 1994. postoji i *Der Spiegel online*, a od 2010. godine, egzistira i *Der Spiegelova* aplikacija za mobilne telefone. Godine 1988. pokrenut je i *Spiegel TV Magazin*, koji se prvobitno prikazivao na RTL-u, od 2001. *Der Spiegel* je dobio svoju TV-frekvenciju, a od 2005. postoji *Spiegel TV Digital*. *Der Spiegel* na svojoj veb-stranici <https://www.spiegel.de/spiegel/print/ima> dostupnu cjelokupnu arhivu svih izdanja od 1947. godine, koji se besplatno mogu preuzeti u PDF-formatu (pristupljeno 12. 2. 2020).

Mediji su „svojim prisustvom, kao i svi oni koji ih prate, postali direktni sudionici događaja o kojima se izvještava” (Fejzić-Čengić 2009: 135). Činjenice koje su strane medijske kuće prenijele o agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i ratnim zločinima, uključujući i kasnije presuđeni genocid u Srebrenici, nekada su bile od ključne važnosti za angažman međunarodne zajednice (Nuhanović 1998).

Posebno važnu ulogu u izvještavanju strane javnosti o događajima u ratom zahvaćenoj zemlji imali su strani mediji, s obzirom na to da su, pored otežanih uslova rada u ratnim okolnostima, domaći mediji bili i pod velikim pritiskom dominirajućih centara političke moći (Mazowiecki 2007).

Analiza izvještavanja *Der Spiegel*a o Bosni i Hercegovini 1986–1996.

Analizom je utvrđeno da se o Bosni i Hercegovini u izvještajima *Der Spiegel*a izvještava 477 puta. Od toga je 350 izvještaja koje se isključivo bave Bosnom i Hercegovinom, a 127 u kojima se Bosna i Hercegovina spominje zajedno s ostalim republikama Jugoslavije, te je za potrebe ovog rada izvršena analiza svih 477 radova u kojima se direktno ili indirektno spominje Bosna i Hercegovina.

Tabela izvještavanja po godinama

BiH	IZVJEŠTAJ ISKLJUČIVO O BiH	IZVJEŠTAJ KOJI UKLJUČUJE I INFORMACIJE O DRUGIM REPUBLIKAMA
1986.	0	1
1987.	1	0
1988.	0	0
1989.	0	1
1990.	0	3
1991.	1	14
1992.	33	37
1993.	71	14
1994.	68	7
1995.	97	34
1996.	79	16
UKUPNO:	350	127
ZBIRNO:	477	

Prije početka oružanih sukoba *Der Spiegel* o Bosni i Hercegovini, direktno ili indirektno, izvještava 31 put.

Bosna i Hercegovina se u *Der Spiegelu* prvi put spominje u izdanju od 30. juna 1986. godine, u kojem se govori o protestima na Kosovu. *Der Spiegel* u tom izvještaju detaljno opisuje historiju Kosova, kao i čežnje kosovskih Albanaca ka formiranju samostalne države:

Partija, koja je ovaj problem dugo potcjenjivala, bespomoćna je. Koju god odluku da donese, pogrešna je za opstanak Jugoslavije. Ukoliko udovolji zahtjevima Albanaca, na vidjelo će izaći separatističke težnje u drugim mjestima ove državne zajednice, kod Makedonaca, kod muslimana u Bosni ili zapadno orijentiranim Slovencima i Hrvatima.²

U izdanju od 18. marta 1991. godine *Der Spiegel* izvještava o raspadu Jugoslavije i problemima Bosne i Hercegovine:

Republika Bosna i Hercegovina, također ugrožena teritorijalnim aspiracijama Srba i Hrvata, u hegemonijalnim težnjama Srba vidi najveću opasnost, te se nada da će u konfederaciji imati šansu da opstane kao samostalna republika.³

Der Spiegel u svom izdanju od 7. oktobra 1991. godine izvještava o oružanim sukobima na teritoriji Hrvatske te širenju sukoba na druge republike:

Protekle sedmice građanski rat proširio se i na druge jugoslavenske republike: posebno na Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru. Nikola Uzelac, general armije regije Banje Luka, na svoju ruku naredio je opću mobilizaciju, koju je predsjednik Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović nazvao „ilegalnom provokacijom”. Izetbegović, koji predstavlja muslimansku većinu u Bosni, pozvao je na bijeg: rezervisti trebaju napustiti ratište, gdje vlada „haos i anarhija”.⁴

² „Vergiftete Brunnen”, *Der Spiegel*, 27/1986, 30. 6. 1986, 101.

³ „Was bleibt von Jugoslawien?”, *Der Spiegel*, 28/1990, 9. 7. 1990, 107.

⁴ „Chaos und Anarchie“, *Der Spiegel*, 41/1991, 7. 10. 1991, 194.

U izdanju od 20. aprila 1992. godine *Der Spiegel* izvještava o zvaničnom početku oružanih sukoba na teritoriji Bosne i Hercegovine:

Rat je stigao u grad u utorak prije Uskrsa. U prigradskim naseljima Foče srpske i muslimanske jedinice borile su se za svaku kuću. Veliki oblak dima obavio je džamije na rijeci Drini. Svugdje su tinjali požari. „Duhovi prošlosti su se vratili”, u pretrpanom skloništu jezivo govori stari musliman. U Drugom svjetskom ratu srpski četnici odani kralju ubili su više od 8.000 muslimana i njihova tijela bacili u Drinu. Unatoč svim pokušajima Evropske unije i UN-a, u Bosni i Hercegovini je tokom uskrse sedmice počeo građanski rat.⁵

Sarajevo kao glavni grad Bosne i Hercegovine u *Der Spiegel*ovim izvještajima spominje se 280 puta. *Der Spiegel* je veliku pažnju posvetio samoj opsadi Sarajeva, koja je trajala više od 1.400 dana i koja se smatra najdužom u novoj povijesti. Tokom opsade bili su zaustavljeni svi normalni tokovi života jednog grada i njegovih stanovnika. O životu u Sarajevu pod opsadom *Der Spiegel* detaljno izvještava 29 puta, od čega se devet izvještaja odnosi na 1992. godinu, sedam na 1993, po šest na 1994. i 1995. te jedan na 1996. godinu.

U izdanju od 9. augusta 1993. godine *Der Spiegel* izvještava o kolapsu pred kojim se nalazi glavni grad Bosne i Hercegovine:

Sarajevu prijeti kapitulacija. Srbi se nalaze pred gradskim kapijama i izgledaju izmrcvarenu metropolu. Srbi i Hrvati, kojima ide u prilog ponašanje UN-a i oklijevanje NATO-a, približavaju se svom cilju – podjeli razorene Bosne.⁶

O zločinu masovnih ubistava civila u Sarajevu tokom opsade *Der Spiegel* izvještava šest puta. Na osnovu detaljne analize Merise Karović-Babić, u Sarajevu je tokom opsade u masovnim ubistvima civila ubijeno 879 civila na 230 lokacija (Karović-Babić 2014).

Tako *Der Spiegel* u izdanju od 1. juna 1992. godine izvještava o masakru u redu za hljeb u Ulici Vase Miskina u Sarajevu 27. maja 1992. godine. U tom masakru ubijeno je 18, a ranjena su 144 civila (Karović-Babić 2014).

⁵ „Gester der Vergangenheit”, *Der Spiegel*, 17/1992, 20. 4. 1992, 171.

⁶ „Pläne für Principovo”, *Der Spiegel*, 32/1993, 9. 8. 1993, 102.

Scene iz pakla koje je prenijela televizija, a koje su se dogodile ni 800 kilometara od Minhena, otkrile su užasnu realnost ovog rata. Stari čovjek bespomoćno se oslanja na zid zgrade, preko njegova lica i ruku, u kojima još uvijek drži hljeb, teče krv. Žena sa smrskanim nogama molećivo pruža ruke medicinskim radnicima. Na asfaltu leže raskomadana tijela; ranjeni, od kojih neki s otkinutim udovima, vrište od bola. Kada su spasilačke ekipe krenule sa spašavanjem, snajperisti su počeli pucati na njih.⁷

Pored Sarajeva *Der Spiegel* redovno izvještava i o drugim gradovima u Bosni i Hercegovini. Tako se Mostar spominje u 79 medijskih izvještaja, Srebrenica 63, Goražde 47, Bihać u 44, Prijedor 12 itd.

U izdanju od 25. aprila 1994. *Der Spiegel* izvještava o kontinuiranim napadima na Goražde, sigurnu zonu UN-a, gdje su, kako ističe Džananović (2015: 79), „civilno stanovništvo i civilni objekti bili stalna meta artiljerijskog napada, u kojima su ubijani, pojedinačno i masovno, civili oba spola, svih uzrasta”:

Muslimanska utvrda za vođu bosanskih Srba, Radovana Karadžića, već dugo predstavlja trn u oku. Mali grad na Drini stoljećima je bio mjesto ukrštavanja trgovačkih puteva; u budućoj velikoj Srbiji Goražde bi trebao predstavljati geografski centar novog carstva. „Svi Srbi žele živjeti u jednoj državi”, kaže Karadžić, „Goražde također historijski pripada Srbiji.” Vojni vođa ovu enklavu pod opsadom proglasio je “utvrdom muslimanskih fundamentalista”, jedinu bolnicu u gradu „skrivenim komandnim mjestom” i 60.000 civila pod opsadom „simpatizerima džihadista”.⁸

U izdanju od 4. jula 1994. *Der Spiegel* izvještava o međubošnjačkom sukobu u Bosanskoj krajini, koja je, s obzirom na svoj geostrateški položaj, bila od posebnog značaja kako za Bosnu i Hercegovinu tako i za istočne i zapadne susjede (Begić 2013).

⁷ „Serbien in die Knie zwingen”, *Der Spiegel*, 23/1992, 1. 6. 1992, 170.

⁸ „Sträflich mißbraucht”, *Der Spiegel*, 17/1994, 25. 4. 1994, 146.

Muslimani pucaju na muslimane. Iako i sami okruženi Srbima, postali su protivnici u ovom ratu. U septembru 1993. godine Fikret Abdić, lokalni vođa, regiju zapadna Bosna, s oko 350.000 stanovnika, proglasio je „autonomnom pokrajinom” te „fundamentalisti” Izetbegoviću u Sarajevu objavio rat. Njegov cilj: vlastita muslimanska država.⁹

Der Spiegel u svom izdanju od 5. juna 1995. izvještava o zarobljenim taoocima UN-a od srpskih snaga:

Pomahnitali srpski vođa zarobio je UN-ove vojnike kao taoce i time međunarodnoj zajednici objavio rat. Predstava iz bosanske ludnice prenerazila je svijet. Bespomoćnim zapadnim političkim vođama preostao je samo izbor između ponižavajućeg pregovaranja i rizičnog djelovanja.¹⁰

Der Spiegel je u svoja 84 medijska izvještaja razgovarao sa civilnim žrtvama rata. Tako u izdanju od 24. jula 1995. Renate Flottau izvještava o izbjeglicama iz Srebrenice u Tuzli i početnim saznanjima o razmjerima genocida u Srebrenici, a karakter genocida utvrdio je Međunarodni sud pravde u Hagu presudom iz 2007. godine:

„Tamo se objesila”, govori Juso Jusić. Zemljoradnik, sa zubima samo s lijeve strane vilice, pokazuje na kraj šatorskog naselja pod vrelim popodnevnim suncem, koje se prostire uzduž aerodromske piste u Tuzli. On zna razlog za samoubistvo izbjegličke žene: imala je šest sinova. Kada je jedan od njih došao u kamp i majci saopćio za smrt ostalih pet, nesretnica je uzela štrik.¹¹

U istom izbjegličkom centru nalazi se i Mukeleta, koja je bila svjedok ubistva svog sina Esmira u Srebrenici.

Dramatičan kraj svog sina ova majka prepričava kroz napade plača. Otrgnula se i otrčala prema objektu koji je imao širom otvorena vrata. Jedan Srbin je

⁹ „Dies hier ist kein Rambo-Film”, *Der Spiegel*, 27/1994, 4. 7. 1994, 118.

¹⁰ „Serbien ist Gottes Werk”, *Der Spiegel*, 23/1995, 5. 6. 1995, 130.

¹¹ „Ich küßte die Füße des Mörders”, *Der Spiegel*, 30/1995, 24. 7. 1995, 112.

Esmiru već stavio nož pod grlo. Mukeleta: „Ljubila sam noge ubici mog sina, na koljenima ga molila da misli na svoju majku.” Samo se sjeća ispruženih ruku svoga sina koje je prigrllila objema rukama. I njegove krvi koja se slijevala preko njenog lica. Iz nesvijesti se probudila u bolničkom stacionaru UNPROFOR-a.¹²

U izdanju od 31. jula 1995. *Der Spiegel* izvještava o Mevludinu Oriću, svjedoku koji je preživio masovno ubistvo oko 2.000 srebreničkih muškaraca u Orahovcu kod Zvornika. Tim povodom Orić je 2013. svjedočio u Haškom tribunalu:

Poslije dvije minute vožnje od Zvornika do Bratunca preko željezničke pruge stigli su na odredište. „Izađite i po dvoje stanite u red”, komandovao je neko. „Oni će nas ubiti”, rekao mu je rođak Haris i uhvatio ga za ruku. Nekoliko sekundi kasnije čuli su se prvi pucnji. Haris je pao i oborio Orića sa sobom, kojeg je salva promašila.

Dejtonskom mirovnom sporazumu *Der Spiegel* je posvetio dosta pažnje, te je u sedam navrata o tome izvještavao, tri puta tokom 1995. i četiri puta tokom 1996. godine. Tako u izdanju od 27. novembra 1995. *Der Spiegel* konstatira:

Krivci jedni drugima pružaju ruke, a oni koji masovna ubistva nisu spriječili nazdravljaju im. Američki predsjednik, koji ovaj uspjeh planira iskoristiti u sljedećoj izbornoj kampanji, zahvalno im je dao svoj blagoslov. A građani Evrope, koji najkrvaviji rat na svom kontinentu u proteklih 50 godina nisu mogli niti spriječiti niti zaustaviti, osjećaju olakšanje: mir u Bosni.¹³

U istom izdanju *Der Spiegel* konstatira:

Na okupljanju zaraćenih strana i njihovih pomagača u vojnoj bazi Sjedinjenih Američkih Država u Daytonu proteklog utorka potvrđeno je oružano primirje, koje je agresora nagradilo a brutalnom

¹² Ibidem.

¹³ „Ein bitterer Friede“, *Der Spiegel*, 48/1995, 27. 11. 1995, 144.

protjerivanju dalo legitimitet kroz novo ime, „etničko čišćenje”. Mudrost političkih vođa sa Zapada bila je dovoljna samo za rješenje – podjela zemlje na dva dijela – a koje se također poslije Drugog svjetskog rata – sa stravičnim posljedicama za pogođene – primijenilo i na Njemačkoj, Vijetnamu i Koreji.

Tokom 1996. godine *Der Spiegel* u 79 navrata izvještava o situaciji u Bosni i Hercegovini nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, prvim poslijeratnim izborima kao i migracijama stanovništva nakon podjele zemlje na dva entiteta.

U izdanju od 4. marta 1996. *Der Spiegel* izvještava o iseljavanju Srba iz Federacije BiH nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma i reintegraciji naselja iz okolice Sarajeva:

Srbi koji su ostali u Ilijašu iz prikrajka, zbunjeno ili s nepovjerenjem, posmatraju povratak Bosanaca koje su protjerali. Policajac Elvir Šehić prepoznaje svog bivšeg školskog profesora. „Ostanite”, govori sijedom čovjeku, „vaš stan bit će pod našim nadzorom.” Stariji čovjek nijemo klima glavom. „Ja također želim ostati”, šapuće jedna žena, ali se ne usuđuje to reći naglas.

U istoj reportaži *Der Spiegel* izvještava o prebacivanju posmrtnih ostataka u Republiku Srpsku nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma:

Na vojnom kamionu nalazi se nekoliko mrtvačkih sanduka. Oni se prevoze do „novog groblja” napravljenog posebno za iseljenike iz Sarajeva na Sokolac, koji je udaljen oko 30 km. Tamo Srbi svojeručno iskapaju nove grobove da po drugi put sahrane svoje mrtve koje su povelili sa sobom: ni mrtvi ne trebaju ostati „na tuđoj zemlji”.¹⁴

U izdanju od 23. septembra 1996. *Der Spiegel* izvještava o prvim poslijeratnim izborima u Bosni i Hercegovini:

Na izborima su pobijedili nacionalisti, u Predsjedništvu sjede smrtni neprijatelji. Jedinstvo zemlje ostaje fikcija. Momčilo Krajišnik, fanatični

¹⁴ Ibidem, 170.

mrzitelj muslimana i radikalni pobornik velikosrpske ideje, odmah nakon što je izabran za zamjenika predsjednika imao je bizarnu ideju: traži izmještanje najvažnijih vladinih institucija iz glavnog grada Sarajeva, koji je za njega čisto muslimansko područje.¹⁵

Tokom analiziranog perioda ustanovili smo da je 41 put *Der Spiegel* oružani sukob u Bosni i Hercegovini nazvao (veliko)srpskom agresijom.

O karakteru sukoba na području Bosne i Hercegovine zastupljene su uglavnom dvije teze i to da se radi o agresiji na nezavisnu i međunarodnu priznatu državu ili pak da je riječ o građanskom ratu (Čekić 2004).

Tako u svom izdanju od 8. februara 1993. *Der Spiegel* je objavio tekst pod naslovom *Agresor će biti nagrađen*,¹⁶ u kojem izvještava o prijedlogu Vance – Owenovog mirovnog sporazuma, po kojem bi Bosna i Hercegovina:

(...) bila podijeljena na tri provincije – srpsku, hrvatsku i muslimansku, koje su različite veličine, glavni grad Sarajevo bio bi neutralni protektorat. Od nekadašnje etničke šarolikosti Bosne ostao bi samo torzo, koji bi susjedne zemlje Srbija i Hrvatska najradije rasparčale – na račun muslimana.¹⁷

U izdanju od 7. augusta 1995. godine *Der Spiegel* objavljuje intervju s filozofom Jürgenom Habermasom o njegovom potpisivanju deklaracije iz Avinjona o zahtjevu za vojnom intervencijom sa ciljem zaštite bosanskih sigurnih zona UN-a nakon pada Srebrenice i Žepe:

Filozof i sociolog frankfurtske škole, koji je u međuvremenu postao i emeritus, kao „jugonostalgicar“ kritizirao je vodstvo Bonna pri priznavanju Slovenije i Hrvatske krajem 1991.; bio je i protiv „belicističkih glasova birtijskih stratega“ koji su se zalagali za vojnu intervenciju u balkanskom konfliktu. Najmlađa srpska agresija u Bosni ponukala je Habermasa (66) da promijeni mišljenje.¹⁸

Termin *genocid* se u *Der Spiegel*ovim izvještajima spominje 89 puta, od toga 39 puta općenito, u kontekstu kažnjavanja i sprečavanja genocida u svijetu,

¹⁵ „Ins Ehebett“, *Der Spiegel*, 39/1996, 23. 9. 1996, 152.

¹⁶ „Der Aggressor wird belohnt“, *Der Spiegel*, 6/1993, 8. 2. 1993, 134.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ „Ein Abgrund von Trauer“, *Der Spiegel*, 32/1995, 7. 8. 1995, 34.

te 50 puta u kontekstu genocida nad muslimanima u Bosni. Na osnovu Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948. godine, genocid predstavlja bilo koje od navedenih djela učinjenih u namjeri da se uništi u cjelini ili jednom njenom dijelu nacionalna, etnička, rasna ili religijska grupa kao takva: ubistvo članova grupe, teška povreda fizičkog ili mentalnog integriteta članova grupe, namjerno podvrgavanje grupe životnim uslovima koji vode njenom potpunom ili djelomičnom uništenju, mjere uperene na sprečavanje rađanja u okviru grupe, prinudno premještanje djece iz jedne grupe u drugu itd.

Tako *Der Spiegel* u svom izdanju od 10. maja 1993. izvještava o učinku koji bi eventualno zračni napadi na srpske položaje mogli imati:

Vojni stratezi ne vjeruju da se genocid u Bosni može zaustaviti ukoliko se onespособi samo teško artiljerijsko naoružanje.¹⁹

Der Spiegel u svom izdanju od 31. januara 1994. objavio je esej Güntera Franzena, u kojem autor tvrdi:

Pred našim očima događa se genocid. Ta ubistva imaju za cilj uništenje 1,9 miliona bosanskih muslimana.²⁰

U izdanju od 5. decembra 1994. *Der Spiegel* je objavio komentar Olafa Ihlausa na situaciju u Bosni i Hercegovini:

Kontinuirani genocid i etničko protjerivanje posljedice su koje se svjesno uzimaju u obzir kada je u pitanju diplomatska agonija u vezi s Bosnom. Najradije bi onaj dio Evrope koji sebe smatra civiliziranim okrenuo glavu od barbarizma koji se događa na njegovom jugu.²¹

Termin *etničko čišćenje* u *Der Spiegel*ovim izvještajima spominje se 19 puta u kontekstu događaja u Bosni i Hercegovini – jednom u kontekstu etničkog čišćenja muslimanskog i hrvatskog stanovništva, a preostalih 18 u kontekstu etničkog čišćenja muslimanskog stanovništva od srpskih snaga. Istraživači pojam „etničko čišćenje” smatraju eufemizmom za genocid (Čekić 2004).

U izdanju od 5. juna 1995. *Der Spiegel* navodi:

¹⁹ „Der Golfkrieg war simpel“, *Der Spiegel*, 19/1993, 10. 5. 1993, 152.

²⁰ „Bosnien und die Deutschen“, *Der Spiegel*, 5/1994, 31. 1. 1994, 168.

²¹ „Nato, Bonn und Bihac“, *Der Spiegel*, 49/1994, 5. 12. 1994, 21.

Jugoslavija, po njihovoj volji, treba postati „Srboslavija“. Onoga ko se ne želi podrediti ambiciji vladajućeg naroda treba eliminirati. S ovim stavom, potpaljen nesretnim manifestom Akademije nauka i dijelom srbizirane armije, rođeni su užasi: etničko čišćenje, logori, masovna silovanja, granatiranje tržnica i bolnica; uništavanje nesrpskog života, koji samim tim nema ni vrijednost.²²

U izdanju od 27. novembra 1995. *Der Spiegel* izvještava o potpisivanju Dejtonskog mirovnog sporazuma:

Stvarni pobjednici Dejtonskog mirovnog sporazuma su agresori: predsjednik Milošević u Beogradu, predsjednik Tuđman u Zagrebu, koji svoje osvojene teritorije mogu zadržati. Etničko čišćenje legitimira se, pitanje izbjeglica ostaje nedorečeno – sporazum nije ništa više od prekida vatre, a ipak je nada za stanovništvo izmoreno od rata.²³

O izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine koje su utočište našle na teritoriji SR Njemačke *Der Spiegel* je u periodu 1986–1996. izvještavao 26 puta.

Tako u izdanju od 27. jula 1992. *Der Spiegel* izvještava o velikom valu izbjeglica iz Jugoslavije, posebno Bosne i Hercegovine, i želji njemačkih građana da pomognu unesrećenim:

„Evropa nije doživjela ovakvu izbjegličku katastrofu još od Drugog svjetskog rata“, žali se Dieter Vogel, vladin glasnogovornik. Oko 2,4 miliona ljudi se iz Jugoslavije nakon njenog raspada nalazi u bijegu – u ovom trenutku to su uglavnom muslimani iz Bosne. Hiljade Nijemaca žele pomoći, stavljaju na raspolaganje svoje ljetne kuhinje ili gostinjske sobe u želji da im pruže utočište, žele donirati novac ili preuzeti brigu o djeci.²⁴

U izdanju od 18. decembra 1995. *Der Spiegel* izvještava o izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine u Njemačkoj i njihovom stavu o povratku koji je neizbježan, s obzirom da većina bosanskohercegovačkih izbjeglica nije mogla dobiti azil već samo privremeni boravak:

²² „Serbien ist Gottes Werk“, *Der Spiegel*, 23/1995, 5. 6. 1995, 135.

²³ „Ein bitterer Friede“, *Der Spiegel*, 48/1995, 27. 11. 1995, 144.

²⁴ „Schreckgespenst für Europa“, *Der Spiegel*, 31/1992, 27. 7. 1992, 26.

Katinu majku, sestru i brata ubili su Srbi. Sedmicama se ova petočlana porodica gladna krila u podrumu. Nadali su se da će ovdje pronaći mir i egzistenciju. „Ne mogu preuzeti tu odgovornost da svoju djecu pošaljem u katastrofu“, kaže Bosanka Kata.²⁵

Jedno od gorućih pitanja kojima se *Der Spiegel* bavio je i učešće SR Njemačke u vojnim i mirovnim misijama na Balkanu, te je o tome izvještavao u 78 navrata. Ovo pitanje posebno je bilo zanimljivo njemačkoj javnosti s obzirom na ulogu njemačkih snaga u Drugom svjetskom ratu na teritoriji Balkana.

Tako u izdanju od 24. augusta 1992. *Der Spiegel* izvještava:

Ministar vanjskih poslova Klaus Kinkel rado bi „Srbe bacio na koljena“. No, Njemačka trenutno nije u mogućnosti zbog „poznatih ustavnih i historijskih razloga poslati vojsku“, konstatira Genšerov nasljednik sa žaljenjem.²⁶

U izdanju od 26. decembra 1994. *Der Spiegel* donosi komentar Rudolfa Augsteina o učešću njemačkih tornado-aviona u Bosni i Hercegovini:

Ako već sada njemački tornado-avioni trebaju osigurati puteve snabdijevanja oko Sarajeva, po potrebi i upotrebom sile, onda oni nisu samo tu da obezbijede povlačenje UN-ovih plavih šljemova. Ništa onda nije isključivo humanitarnoga karaktera. Kraj njemačke intervencije u tom slučaju nije na vidiku. Također bi onda trebalo računati s intervencijom njemačkih kopnenih snaga – koje ne bi bile dobrovoljan gest. Već sada je u planu da se pošalje 70 oficira. Tako je i Kennedy počeo u Vijetnamu.²⁷

O stranim dobrovoljcima u oružanom sukobu na području Bosne i Hercegovine *Der Spiegel* izvještava šest puta, od čega se četiri medijska izvještaja odnose na učešće islamskih dobrovoljaca.

²⁵ „Wir vergessen nie“, *Der Spiegel*, 51/1995, 18. 12. 1995, 40.

²⁶ „Suche nach Nischen“, *Der Spiegel*, 35/1992, 24. 8. 1992, 66.

²⁷ „Unser Weg nach Sarajevo“, *Der Spiegel*, 52/1994, 26. 12. 1994, 23.

U izdanju od 15. februara 1993. godine *Der Spiegel* donosi podatak Ministarstva vanjskih poslova Velike Britanije u učešću britanskih plaćenika u oružanim sukobima na Balkanu:

Mada Ministarstvo nema tačnih podataka („Svaki Britanac slobodan je da putuje gdje želi“), broj od 1.000 ili više britanskih vojnika nije isključen. Pored 3.000 vojnika Njenog visočanstva, koji se zvanično nalaze u sklopu UN-ove mirovne misije u bivšoj Jugoslaviji, privatni plaćenici od Srba, Hrvata ili muslimana ratuju nekad zajedno, nekad međusobno. Po navodima britanskog stručnog lista *Combat and Survival*, samo neki od pustolova su elitni vojnici, dok su većina neobrazovani „idioti i psihopate“.²⁸

U izdanju od 31. januara 1994. godine *Der Spiegel* izvještava o islamskim dobrovoljcima u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini. Kao primjer navodi Abu Abdel-Aziza, koji je kao dobrovoljac već učestvovao u Afganistanu protiv Sovjetskog Saveza:

U centralnoj Bosni on sada komanduje elitnom jedinicom i vodi sveti rat protiv Srba i Hrvata. Aziz je samo jedan od preko 2.000 profesionalnih vojnika koji su iz Malezije, Pakistana, Alžira, Libije i drugih zemalja došli u Bosnu. Sa svojim gerilskim iskustvom i borbenom hrabrošću pomogli su armiji bosanskog predsjednika Alije Izetbegovića da dobije na snazi koja je iznenadila Srbe i Hrvate.²⁹

Der Spiegel je u više navrata koristio vrlo specifičnu, često ironičnu terminologiju pri opisu određenih događaja ili ličnosti. Jedan od primjera je opis Radovana Karadžića u izdanju od 8. augusta 1994.:

Vođa Radovan Karadžić, po profesiji psihijatar a po ponašanju psihopata, svoje saborce tretira kao kolektiv pacijenata.³⁰

²⁸„Britische Balkan-Söldner“, *Der Spiegel*, 7/1993, 15. 2. 1993, 162.

²⁹„Bereit zu sterben“, *Der Spiegel*, 5/1994, 31. 1. 1994, 123.

³⁰„Prügel vom Ziehvater“, *Der Spiegel*, 32/1994, 8. 8. 1994, 120.

Zaključak

Iz navedenog rada vidljivo je da je *Der Spiegel* vrlo detaljno pratio dešavanja u Bosni i Hercegovini, posebno nakon raspada Jugoslavije i početka oružanih sukoba na njenom teritoriju. Detaljni izvještaji s terena, izjave kako političkih zvaničnika tako i građana, a posebno civilnih žrtava rata, detalji o opsadi Sarajeva ali i drugih gradova, podaci o ratnim zločinima i zločinu genocida jasno ukazuju kako je *Der Spiegel* njemačku ali i evropsku javnost jasno i blagovremeno informirao o svim najvažnijim aspektima agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

S obzirom na historijski kontekst Njemačke i njeno učešće u Drugom svjetskom ratu na ovim prostorima, *Der Spiegel* je posebnu pažnju posvetio učešću njemačkih oružanih snaga u mirovnim misijama u Bosni i Hercegovini.

Literatura

1. Arhiva *Der Spiegela* 1986–1996.
2. Begić, M. (2013) *U opsadi 1201 dan*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
3. Čekić, S. (2004) *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
4. De Berg, H. (2007) *Istraživačko novinarstvo*. Beograd: Clio.
5. Džananović, M. (2015) *Zločini nad djecom u Goraždu tokom opsade 1992–1995*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
6. Fejzić-Čengić, F. (2009) *Medijska kultura u BiH*. Sarajevo: Connectum.
7. Karović-Babić, M. (2014) *Masovna ubistva civila u Sarajevu za vrijeme opsade 1992–1995*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.
8. Mazowiecki, T. (2007) *Izvjestaji 1992–1995*. Sarajevo: Univerzitet u Tuzli i Istraživačko-dokumentacioni centar Sarajevo.
9. Nuhanović, A. (1998) *Fenomen javnosti*. Sarajevo: Promocult.
10. Nuhić, M. (1999) *Javna riječ i odgovornost*. Tuzla: Filozofski fakultet u Tuzli.
11. Tucaković, Š. (2013) *Ratna komunikologija*. Sarajevo: Amos Graf.